

Teror u Trećem Reichu: Gestapo - struktura i djelovanje

Ljubanski, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:949258>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Ivan Ljubanski

TEROR U TREĆEM REICHU: GESTAPO - STRUKTURA I DJELOVANJE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

TEROR U TREĆEM REICHU: GESTAPO – STRUKTURA I DJELOVANJE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Tihomir Cipek

Student: Ivan Ljubanski

Zagreb

Srpanj, 2017.

Izjavljujem da sam diplomski rad „Teror u Trećem Reichu: Gestapo – struktura i djelovanje“, koji sam predao na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Tihomiru Cipeku, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS- bodove.

Nadalje izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ivan Ljubanski

SADRŽAJ

1. UVOD	1.
2. NACIONALSOCIJALIZAM	3.
2.1. Fašizam	3.
2.2. Nationalsocijalizam	4.
2.3. Totalitarizam	6.
3. TEROR	8.
3.1. Povijest terora	8.
3.2. Teror i propaganda u Trećem Reichu	9.
3.3. Rasni zakoni	11.
4. POLICIJA U TREĆEM REICHU – GESTAPO	13.
4.1. Podjela policije	13.
4.2. Göringov Gestapo	14.
4.3. Himmlerov SS i Gestapo	17.
4.4. Heydrich i RSHA	20.
4.5. Kaltenbrunnerov RSHA	21.
5. TEROR GESTAPA	23.
5.1. Noć dugih noževa	23.
5.2. Kristalna noć	27.
5.3. Bijela ruža	28.
6. KRAJ RATA I GESTAPA	31.
7. ZAKLJUČAK	32.

1. UVOD

Dvadeseto je stoljeće donijelo brojne ratove i razaranja, kako u Europi, tako i u cijelom svijetu. Zato se po mnogima i naziva najkrvavijim stoljećem u povijesti. Raspadu carstava, kolonijalizma, te imperijalizma prethodio je Prvi svjetski rat, nakon čega je uslijedio krvaviji, Drugi svjetski rat. Kao glavni razlog izbijanja Drugog svjetskog rata može se uzeti agresija Trećeg Reicha, nacističke Njemačke i pripojenih teritorija prije rata, na Poljsku. Uz Drugi svjetski rat ne vežu se samo borbe na frontovima, već i velika razaranja i civilne žrtve, te žrtve genocidnih politika. Jedna od najzlokobnijih organizacija koje su provodile genocid, ili ga barem potpomagale, bila je Geheime Staatspolizei ili skraćeno Gestapo. Gestapo, ili tajna državna policija, ima svoju ulogu kao najzlokobnija tajna policija u povijesti. Međutim potrebno je zapitati se: kako je Gestapo djelovao, kako je bio strukturiran i koje su ga osobe vodile? Odgovor na ovo pitanje omogućuje bolje saznanje o zloglasnoj policiji Gestapo, te teroru koji je vršila nad cijelom Europom i šire.

Uz pomoć literature analizirat ću strukturu Gestapa i njegovo djelovanje. Prije svega potrebno je analizirati pojmove bez kojih se cijeli kontekst nastanka Gestapa ne može shvatiti poput fašizma i terora. Uz široke pojmove kao što su fašizam i teror, potrebno je odrediti uže pojmove poput nacionalsocijalizma, rasnih zakona i sl. Nakon toga slijedi povijesni pregled i analiza svih bitnijih perioda u razvoju Gestapa i njemu sličnih organizacija i institucija poput SD-a, SS-a ili RSHA. Mnogi su pojedinci odredili povijesni razvoj Gestapa, no glavni će fokus biti samo na četvorici najbitnijih- Hermannu Göringu, Heinrichu Himmleru, Reinhardu Heydrichu, te Ernstu Kaltenbrunneru. Navedena su četvorica imali najveći utjecaj na razvoj i smjer kojim se Gestapo kretao. Poslije analiziranja perioda razvoja tajne državne policije, potrebno je sagledati neke od njenih užasa koje je provodila. Teror Gestapa može se analizirati na bezbroj zločina i akcija, no tri će akcije biti najviše istaknute. Prva je unutarstranački pokolj u 'Noći dugih noževa. Druga je teror i napad na Židove i njihovu imovinu u 'Kristalnoj noći' ili 'Noći razbijenog stakla'. Treća akcija koju je Gestapo provodio bilo je hvatanje i smaknuće pripadnika 'Bijele ruže', antifašističkog pokreta mladih studenata 1942. i 1943. godine.

Navedene tri studije slučaja dovoljne su da se barem ukratko prikaže teror koji je Gestapo provodio, pa makar samo na teritoriju Trećeg Reicha, tj. teritoriju tadašnje Njemačke. Teror Gestapa bio je raširen po cijeloj Europi, točnije po svim osvojenim teritorijima. Povijesno je poznato da je na kraju taj teror zaustavljen porazom Trećeg Reicha od strane savezničkih

snaga koje su predvodile SAD i SSSR. Padom Reicha, svoj su 'život' završile i sve agencije organiziranog terora. Bitni su pojedinci u Trećem Reichu ili pokušavali pobjeći ili su izvršili samoubojstvo, dok su neki uspjeli pobjeći od svojih zločina i pravde koja ih nije uspjela stići. Ostavili su iza sebe na milijune žrtava, kako vojnih, tako i civilnih. Zbog sistemskog terora i rasnih zakona i propisa kojima se nastojala stvoriti 'arijevska' i 'čista' Europa, stvorene su brojne civilne žrtve. Stoga se na pitanje koja je bila struktura i cilj djelovanja Gestapa može sa sigurnošću reći: njegova struktura i djelovanje stvoreni su za provođenje sustavnog terora u namjeri da se ni jedna osoba u Europi, posebice članovi nepoželjnih grupa (Židovi, komunisti, Romi...) ne bi osjećali sigurno. Struktura i djelovanje Gestapa bili su u funkciji zlostavljanja svih koji su se usudili stati nacistima na put.

2. NACIONALSOCIJALIZAM

Prije nego započnem sa analizom strukture i djelovanja Gestapa, smatram da je potrebno analizirati nekoliko pojmova ključnih za razumijevanje političkog okvira unutar kojeg je nastao i djelovao Gestapo sve do kraja rata u Europi 1945. Na početku je potrebno opisati tri pojma koji se nadovezuju jedni na druge, a bitni su za shvaćanje politike Trećeg Reicha: fašizam, nacionalsocijalizam, te totalitarizam.

2.1. Fašizam

Za početak je potrebno malo detaljnije ući u političke sustave, te analizirati sustav i ideologiju fašizma, kako općenito, tako, kasnije, i njemačkog fašizma (nacionalsocijalizma). Prvo bi se trebalo definirati fašizam. Jedna od mnogih tvrdi kako je „fašizam ime antiliberalnog, antidemokratskog, antikomunističkog i antisocijalističkog svjetonazora, pokreta i poretka koji je u Italiji postojao između dva svjetska rata.“ (Leksikon, 1990: 43) Naravno, ovo je definicija fašizma u Italiji, no jednaka bi se definicija mogla primjeniti na sve fašističke poretke i ideologije koje su postojale. Posebice se to odnosi na Njemačku i njemački fašizam koji je sve ove odrednice – antiliberalno, antidemokratsko, antikomunističko i antisocijalističko, doveo do ekstrema.

Sam izraz fašizam dolazi od latinskog izraza *fasces*, koji označava sjekiricu omeđenu svežnjem pruća koji su nosili dužnosnici u starom Rimu (Leksikon, 1990.) Pručje je bilo izuzetno bitno talijanskim fašistima jer je simboliziralo slogu i jedinstvo, dok je sjekira predstavljala borbu koju su idealizirali. Pručje su prikazivali kao osobe- jedan prutak lako bi se slomio, no snop pruća bio je neslomljiv, baš kao Talijani kada su ujedinjeni (Leksikon, 1990.) Po toj ujedinjenosti nastao je pokret zvan „fascio di combattimento“ ili borbeni savez. Vođa tog pokreta bio je Benito Mussolini koji je pokret 1921. pretvorio u Nacionalnu Fašističku Stranku (Leksikon, 1990.) Zajedno s članovima stranke i simpatizerima napravio je „Marš na Rim“ 1922. godine kada je na prepad preuzeo vlast, tj preuzeo vladajuću koaliciju u tada gospodarski i politički slaboj Italiji.

Adolf Hitler imao je sličan pokušaj, no za razliku od Mussolinija, njegov minhenski puč je krvavo ugušen, te je bio zatvoren zajedno s nekolicinom svojih suradnika (Paxton, 2004.) U zatvoru je napiso svoje djelo „Mein Kampf“ ili „Moja Borba“ u kojoj je iznio plan svoje buduće Njemačke. Tek su 1932. godine njemački fašisti preuzeli vlast u Njemačkoj i to izbornim putem, nakon čega su postali najjača stranka u tadašnjoj Weimarskoj republici.

Time bi se moglo reći da je Hitler na vlast došao legalnijim putem od Mussolinija. Talijanski fašisti zasnivali su svoju ideju zajednice na jedinstvenoj državi, dok su njemački fašisti smatrali da je zajednica „nacija jedinstvo koje je zajamčeno krvlju i tlom.“ (Leksikon, 1990: 45.) Zajedničke karakteristike su im borba koju cijene i uzdižu i talijanski i njemački fašisti, te zagovaranje nacionalizma, rasizma i antisemitizma (Leksikon, 1990.)

Bitno je ustanoviti kontekst i političko, gospodarsko i društveno okružje koje je omogućilo dolazak fašista na vlast. Još u vrijeme francuske revolucije i prosvjetiteljstva nastale su antiprosvjetiteljske konzervativne ideje koje su se razvijale kroz 18. i 19. stoljeće kako bi napokon izbile na površinu krizom liberalizma početkom 20. stoljeća (Sternhell, 2006.)

„I samu demokraciju su počeli smatrati zlom: nju se optuživalo da zamišlja društvo kao agregat pojedinaca, koji nemaju zajedničkih vjerovanja, niti ih povezuje emocionalna solidarnost. Optuživalo ju se da potiče otuđenje. Upravo je ova praznina na kraju devetnaestog stoljeća pridonijela rođenju fašizma... kada je pobuna protiv naslijeđa prosvjetiteljstva sišla na ulicu, postala je- u rukama Sorela, Le Bona, Baressa... izvanredno učinkovito oruđe rata.“ (Sternhell, 2006: 147.)

Ovaj citat pokazuje protiv čega su se fašisti primarno pobunili, demokracija i liberalizam- oboje naslijeđe francuske revolucije. Italija i Njemačka bile su pogođene krizama i prije velike krize 1929. Konzervativci su optužili liberalizam i demokraciju za takvo loše stanje, te isto tako i njihove „prirodne protivnike“ socijaliste i komuniste. Usprkos svim negativnim konotacijama koje danas povlači fašizam, u vrijeme svog nastajanja u 1920-ima, bio je treća realna opcija između liberalizma i marksizma, koja je prevladala u Njemačkoj i Italiji (Sternhell, 2006.)

2.2. Nationalsocijalizam

Nakon analize fašizma općenito, započet ću s analizom nationalsocijalizma, tj. njemačke inačice fašizma. Nationalsocijalizam, tj. nacizam, je pojam izveden iz imena stranke koju je Hitler uzdigao u najjaču stranku Njemačke tog vremena, Nationalsocijalističke Radničke Partije Njemačke (NSDAP). 1919. Hitler se priključio Njemačkoj Radničkoj Partiji koju je preuzeo i 1921. preimenovao u NSDAP. NSDAP bila je organizirana kao catch-all stranka, čiji je cilj bio privlačenje ljudi iz svih sfera društva, posebice konzervativce i ratne veterane koji su bili ogorčeni položajem u kojem se tada Njemačka nalazila (Paxton, 2004, Neumann,

2012.) Poveden uspjehom Mussolinija, pokušao je izvesti puč u Njemačkoj, poznatiji kao „pivnički puč“ 1923, no nije uspio. Osuđen je na pet godina zatvora, no oslobođen nakon manje od godinu dana 1924. (Paxton, 2004.)

Po izlasku iz zatvora, Hitler je nastojao vlast osvojiti legalno s NSDAP-om. Na ruku mu je išla iznimno loša situacija u Njemačkoj, a nakon izbijanja krize 1929. i prihvaćanja tzv. Youngovog plana, koji su mnogi vidjeli kao poguban za Njemačku, popularnost NSDAP-a je skočila, te im se povećao broj mandata u parlamentu s 12 na 107 mandata. Time su postali druga najjača stranka u Njemačkoj (Paxton, 2004.) Hitler je sa svojom moći u parlamentu mogao ucjenjivati najjače stranke jer bez njegovih mandata ne bi mogli imati stabilnu vladu i većinu. Uz pomoć nacionalista, a posebice Franza von Papena, Hitler je uvjerio starog njemačkog predsjednika Hindenburga da mu povjeri mandat za slaganje vlade, te je 1933. postao kancelar u Hitler- von Papen vladi. Samo godinu kasnije postao je vođa Njemačke. Tako su nacionalsocijalisti legalno preuzeli vlast u Njemačkoj (Paxton, 2004.) Führer, odnosno vođa, iznimno je bitna figura za nacionalsocijaliste.

„Prema aktualnoj nacionalsocijalističkoj ideologiji, vođa Adolf Hitler, karika je koja ujedinjuje državu, partiju i narod. U njemačkoj etimologiji, kao što je jedan nacionalsocijalistički filozof bio prisiljen priznati, termin 'vođa' (Führer) ima prilično prozaičnu pozadinu.“ (Neumann, 2012: 73.)

Führer je bio tu da ujedini izmučeni njemački narod i uzdigne Njemačku iz pepela Prvog svjetskog rata. Zato je i propagandni film „Trijumf volje“ započeo opisivanjem situacije, tj. početak njemačkog preporoda dolaskom nacista. Adolf Hitler bio je vođa i centralna figura tog preporoda (Cipek, 2015.) Za razliku od Mussolinija, Hitler je bio nesmjernjiv, te s time i nedodirljiv. Dokaz tomu je da je Mussolinija na kraju smijenilo Veliko fašističko vijeće. Hitler je imao preveliku moć i kontrolu tako da mu se ništa slično nije moglo dogoditi. Uz to je preživio nekoliko neuspješnih atentata. Njegova kontrola nad Njemačkom trajala je sve do pa vojnog poraza 1945. godine. Uz Hitlera, NSDAP je kontrolirala cijeli Treći Reich.

„NSDAP je danas organizacija koja održava njemačko društvo. Bez partije Njemačka bi doživjela kolaps. Pod ratnim uvjetima partija, država i društvo istovjetni su. Partija pruža ideološko vodstvo; održava golemi sustav terora; upravlja okupiranim teritorijima; osigurava hranu, zaklon, odjeću i medicinsku skrb za žrtve zračnih napada; nadzire administraciju; raspoređuje radnu snagu i stambeni prostor; nadgleda milijune stranih radnika. Ukratko, kontrolira sva područja osim dvaju: bojišnice i ekonomije.“ (Neumann, 2012: 424)

Vlast je u Trećem Reichu razgranata i komplicirana. Drugačije ne može ni biti s obzirom na veličinu teritorija, te vojna osvajanja. U citatu se spominje da je jedna od zadaća NSDAP-a održavanje golemog sustava terora. Za provođenje tog terora uglavnom su zaduženi Gestapo i SS. Nationalsocijalizam kao jedna vrsta fašizma, definitivno je bio brutalniji od svoje talijanske inačice, te je imao veći utjecaj u Njemačkoj nego fašizam u Italiji. Iako su fašisti nasiljem došli na vlast, nasilje nacista je bilo dugotrajnije i brutalnije (Paxton, 2004.)

2.3. Totalitarizam

Totalitarizam je pojam koji je prvi puta upotrijebio Giovanni Amendola 1923. godine. Izrazom „sistema totalitario“ opisao je zloupotrebe ovlasti unutar talijanskog parlamenta od strane fašista (Leksikon, 1990.) Totalitarni sustavi se mogu smatrati podvrstama autoritarnih sustava (Merkel, 2011.) Kao i autoritarni, totalitarni sustavi imaju određene elemente po kojima se definiraju. Te elemente iznio je C. J. Friedrich, koji tvrdi da svi totalitarni sustavi imaju:

1. ideologiju na kojoj se zasniva politika vodstva države;
2. postojanje jedne masovne partije koja kontrolira vlast;
3. kontrolu nad terorom kojim vlast drži red (no njega ćemo analizirati kasnije);
4. monopol nad masovnim medijima, posebice u svrhu propagande;
5. monopol nad svim oblicima oružanih sila (vojskom, policijom, itd.),
6. centralizirano upravljanje i kontrolu nad cjelokupnom ekonomijom (Friedrich i Brzezinski, 1965.)

Dodatne karakteristike totalitarnih sustava mogu se pronaći kod Franza Neumanna. (Leksikon, 1990.) Neumann je nabrojao njemu 5 ključnih faktora totalitarnih sustava.

„Prvi je prijelaz od države koja se temlji na zakonima (njemačkog Rechtsstaat-a) u policijsku državu. Vladavina zakona znači pretpostavku u korist građanskih prava, a protiv državne prinude. U totalitarnoj državi ta je pretpostavka obrnuta... Drugi faktor je prijelaz od raspršene vlasti u liberalnim državama u koncentraciju vlasti totalitarnih režima... no, ni u kojoj totalitarnoj državi nema mjesta za različite liberalne načine raspodjele vlasti kao što su to

dioba vlasti, federalizam, funkcionirajući višepartijski sistem, dvodomni sistem, itd... Totalitarizam se razlikuje po trećem elementu, postojanjem monopolističke državne partije. Monopolistička partija je fleksibilan instrument koja pruža snagu za kontroliranje državne mašinerije i društva... Uloga monopolističke partije implicira četvrti element totalitarne diktature: prijelaz od pluralističke u totalitarnu kontrolu nad društvom. Društvo se više ne razlikuje od države; ono je totalno prožeto političkom vlašću... Presudni faktor totalitarizma jest oslanjanje na teror, to jest upotreba neproračunljivog nasilja kao stalne prijetnje individui.“ (Neumann, 1992: 207- 208.)

Treći Reich ispunjavao je sve navedene pretpostavke. Nakon Hitlerovog preuzimanja vlasti sva se moć našla se u njegovim rukama i partije NSDAP. Zakone su provodili SS i partijska policija. Time je Njemačka pretvorena u policijsku državu. Vlast koja je inače u demokratskim sustavima raspršena, kao u Weimarskoj republici, u Trećem Reichu je koncentrirana u rukama Hitlera i NSDAP-a. U Trećem Reichu NSDAP bila jedina legalna politička stranka koja je obnašala svu vlast. Za razliku od demokratskih sustava gdje postoji pluralističko društvo bez nedemokratske kontrole, NSDAP je provodila i totalitarnu kontrolu društva, (Leksikon, 1990.) Pod totalitarnu kontrolu najlakše se svrstava propaganda, te najpoznatiji nacistički propagandni film „Trijumf Volje“ iz 1935. godine (Cipek, 2015.) Peta značajka koju je Neumann spomenuo je teror. Pomoću terora nacisti su kontrolirali građane prvotnog Trećeg Reicha, građane osvojenih zemalja, te ljude iz vlastitih redova.

Iz svih se primjera može uvidjeti da je u totalitarnim sustavima iznimno važna kontrola građana, te njihovog mišljenja i stavova. Iz toga proizlazi da se totalitarnu državu može nazvati „poretom dominacije“ što je iznimno protudemokratski (Neumann, 2012.) Još je jedna značajka izuzetno bitna za totalitarne sustave. Za razliku od autoritarnih, te posebice demokratskih sustava, gdje postoji razdvojenost privatne i javne sfere (u autoritarnim postoji polovična razdvojenost), u totalitarnim sustavima privatna sfera ne postoji, tj. uklopljena je u javnu (Merkel, 2011.) To znači da se od partije i ideologije ne može pobjeći ni sakriti u vlastitoj kući.

„Važno je uvidjeti da je vrh partijskog vodstva u jednom razdoblju usvojio totalitaristički nauk. Goebbels je izjavio da je 'naša partija uvijek stremila totalitarnoj državi... cilj revolucije mora biti totalitarna država koja prožima sve sfere javnog života'.“ (Neumann, 2012: 43)

Uz javni život, totalitarna je država prožimala, naravno, i privatnu sferu, no o tome ću kasnije.

3. TEROR

Uz temeljni pojam, nacionalsocijalizam, potrebno je analizirati pojam terora, kako bi se mogla shvatiti glavna zadaća Gestapa, te način na koji je NSDAP držala vlast u Trećem Reichu sve do poraza u ratu 1945. godine.

3.1. Povijest terora

„Teror je u najširem smislu strahovlada, a u novije vrijeme: izazivanje straha nasilnim djelovanjem s političkim ciljem. Teror se kao politički termin pojavljuje u Francuskoj revoluciji u razdoblju 1793.- 1794. (Jakobinski teror), iako se već mnogo ranije koristi u svakidašnjem govoru.“ (Leksikon, 1990: 124.)

Iako teror i izraz za njega postoji već duže vrijeme, u široku upotrebu je došao u vrijeme Francuske revolucije i vlasti Jakobinaca. Jakobinci su iskoristili revolucionarno stanje kako bi prisvojili neograničenu moć u svrhu istrebljenja kontrarevolucionara, te time provodili strahovladu (Leksikon, 1990.) Njihov teror, koji je karakterističan i za totalitarne sustave naziva se „terorom odozgo“. Krajem 19. stoljeća pojavio se „teror odozdo“, poznatiji kao terorizam (Leksikon, 1990.) Terorizam postoji u namjeri da bi se širio strah među vladajućima, no u novije vrijeme i među pukom.

„Terorizam je u novije vrijeme bio vezan uz nacionalnooslobodilačke pokrete, te uz emigrantske organizacije nacija koje nisu imale priznatu samostalnost (Palestinci, Baski, Irci, itd.).“ (Leksikon, 1990:125.)

Iako je „teror odozdo“ ili terorizam iznimno bitna tema, uz Gestapo i SS više se nadovezuje „teror odozdo“. Točnije sustavni teror koji su nacisti provodili, ne samo nad Njemcima, već i nad stanovnicima pokorenih zemalja. Prije sam spomenuo kako je teror, po Friedrichu, jedna od šest značajki totalitarnih sustava, te kako je po Neumannu zadaća NSDAP-a bila održavanje golemog sustava terora u Trećem Reichu. Naravno, nisu nacisti jedini provodili teror. Boljševizam, tj. staljinizam je također bio sistem u koji je provodio masovni teror. Uz nacionalsocijalizam, staljinizam je bio drugi poznati totalitarni režim u kojem su mnogi Rusi i manjine, te kasnije zarobljeni njemački vojnici stradali u gulazima.

„U tim sistemima riječ je o tehnički uznapredovalim sredstvima korištenim u svrhu terora. Sve veća uloga sredstava masovnog komuniciranja kao specifičnog propagandnog ide pritom uz klasično djelovanje terora. S jedne strane, u koncentracijskim logorima ili ustanovama tipa

'gulag' stradavaju, po strani od očiju javnosti, milijuni ljudi za koje se, nerijetko, nitko i ne pravi da zna u čemu se sastoji njihova konkretna krivica. S druge pak strane, javno se izaziva mržnja protiv čitavih socijalnih skupina, nacija (Židovi, Slaveni, itd.), odnosno slojeva (Kulaci, ostaci razvlaštenih klasa i sl.) čime se priprema njihovo likvidiranje.“ (Leksikon, 1990: 125.)

Ovaj citat prikazuje dobar pogled na suživot terora i propagande, teme o kojoj ću kasnije raspravljati. Kada se mržnja širi prema nekoj skupini, članovi te skupine ne mogu znati kada će ih zadesiti smrt ili muka. Taj strah i to neznanje glavno su oružje terora. U psihološkom smilu teror bi bio osjećaj da se nešto nalazi iza nas, u to smo sigurni, no kada se okrenemo tamo nema ničeg. Sličan su osjećaj imali pripadnici 'nepoželjnih' skupina u Reichu. Znali su da im je Gestapo za vratom, iako možda i nije bio u tom trenutku. Znali su da će biti odvedeni, ali to nije bilo sigurno. Nalazili su se u konstantnom stanju neznanja i to je najveća moć strahovlade.

3.2. Teror i propaganda u Trećem Reichu

Spomenuo sam da se propaganda koristila u svrhu rasta nasilja i mržnje prema 'neprijateljima države' (Leksikon, 1990.) Međutim propaganda se također koristila za legitimiranje poretka (Cipek, 2015.) Kako se nacionalsocijalizam bazirao i na rasizmu, posebice prema Židovima i Romima, te neprijateljstvu prema socijalistima, komunistima i pacifistima, može se ustanoviti da su teror i propaganda bili usko povezani.

„Propaganda je nasilje nad dušom. Ona nije zamjena za nasilje, nego jedan od njegovih aspekata. Propaganda i nasilje imaju jednak cilj: da ljude učine pokornima kontroli odozgo... ne smije zaboraviti da je nacionalsocijalistička propaganda išla ruku pod ruku s terorom koji su vršili SA i SS, a koji su tolerirali njemačko sudstvo i mnoge nepruske države.“ (Neumann, 2012: 377- 378.)

Nacionalsocijalisti nikada nisu previše skrivali činjenicu da provode teror nad određenim društvenim skupinama i narodima. S druge strane Nijemci, većinom oni koji su bili smatrani 'normalnima', nisu se previše brinuli oko terora i nasilja nad drugima. Bili su donekle sretni što su pošteđeni (Paxton, 2004.)

„Tek na kraju, dok su se Saveznici i Rusi približavali, su vlasti počele napadati bilokog optuženoga za odustajanje. Tek je tad nacistički režim provodio nasilje nad običnim Njemcima.“ (prevedeno Paxton, 2004: 135)

Može se povući paralela između ratnih uspjeha i neuspjeha Trećeg Reicha i ubijanja arijevske Nijemaca. Civili bi najčešće stradali kada bi Reich izgubio bitku ili logistički bitne položaje. Primjer toga su pripadnici 'Bijele ruže' i njihov protest protiv smjera u kojem je išao Reich nakon izgubljene bitke za Staljingrad. Jako veliki broj pripadnika Bijele ruže je 'uklonjen' od strane vlasti i Gestapa. Važnost propagande bila je upravo u tome da ujedini masu, da se odgovori na ona pitanja koja su vlasti pomno odabrala, te da se spriječe ičija suvišna pitanja. Glavni čovjek za pitanja propagande bio je Joseph Goebbels, Propagandaminister ili ministar propagande Trećeg Reicha.

„Naglašavao je da se zadaća propagande sastoji u tome da složene probleme: privrede, društva, kulture, politike i uopće vladajući svjetonazor približi narodu. Naime, prema njegovom mišljenju narod zapravo ne može samostalno odlučivati jer ne razumije složenost zbivanja. Kada bi sam narod imao mogućnost izabrati između ovog ili onog... kada bi narod sam imao snage i sposobnosti, odabrali ispravno, tada uopće ne bi trebali imati vodstvo, tada bi narod sam od sebe uvijek činio ispravno... bit je u tome- ističe Goebbels- da narod jednostavno nije u stanju samostalno donositi odluke, pa ga zato treba 'modelirati' pomoću propagande. A njezina glavna zadaća je postizanje apsolutne odanosti Führeru...“ (Cipek, 2015: 116.)

Glavni nacistički propagandni film, 'Trijumf volje' iz 1935 služio je upravo svrsi, modeliranja masa kako bi se ujedinile u nacionalsocijalizmu. Fašizam se, a posebice nacionalsocijalizam borio protiv individualizma, te su nastojali nametnuti ideju kolektiviteta, tj. mase (Sternhell, 2006.) Ideju kolektiviteta i nepogrešivog vođe koji ju vodi prikazivale su nacističke propagande, a među njima i 'Trijumf volje' (Cipek, 2015.)

„Na ritualnim okupljanjima članova NSDAP-a Hitler je bio glavni i ujedno najveći glumac. Uvijek u središtu pozornosti, onaj kog slušaju s ushitom i predanošću, onaj kojem se dive, koji predvodi mase, riječju pravi nacionalni: 'Führer'! Vođa stranke i nacije kojeg na kongresima nacističke stranke slave poput božanstva koje jamči jedinstvo nacije.“ (Cipek, 2015: 120.)

3.3 Rasni zakoni

Rasizam i rasni zakoni obilježili su Hitlerovu vlast i vlast nacista u Njemačkoj. Iako su rasističke, a posebno antisemitske ideje postojale puno prije nacista, s njima su postali institucionalizirani tj. postali su dio politika. Suprotno Židovima i ostalim 'nižim rasama' postavili su ideju arijske, nordijske 'više rase' čije je pravo bilo vladati svijetom.

„Herder, prvi istaknuti filozof povijesti, pisao je o 'narodu koji je svojom veličinom i tjelesnom snagom, svojim poduzetnim, smionim i nepokolebljivim duhom u ratu... pridonio više nego ijedna druga rasa i sreći i nesreći ovog dijela svijeta. Upravo su Njemci obranili kršćanstvo od neprestanih invazija Huna, Ugara, Mongola i Turaka. Oni su također ne samo osvojili, naselili i oblikovali nego i štitili i branili najveći dio Europe.“ (Neumann, 2012: 92)

Glavni protivnici arijevske Nijemaca, arijevac, bili su još u vrijeme Martina Luthera, velikog zagovornika antisemitizma (Neumann, 2012.) Židovi. Tri glavne ideje nalazile su se u antisemitskim spisima još u 19. stoljeću. Prva je poistovjećivala judaizam sa kapitalizmom (Neumann, 2012.) Židovi su stvorili i održavali kapitalizam, te ga koristili za svoje interese protiv Nijemaca. Druga je ideja bila da su Židovi također bili vođe marksističkog socijalizma (Neumann, 2012.) Treća ideja, kaže Neumann, objedinila je dvije prethodne i tvrdila da su vođe svjetskog židovstva provodili zavjere kako bi se uništila arijevska rasa. Adolf Hitler preuzeo je ove ideje za nacionalsocijaliste, te je pomoću njih stvarana antisemitska propaganda i kasnije su donešeni antisemitski zakoni od kojih su najpoznatiji 'nirnberški zakoni' iz 1935. godine.

„Antisemitski zakoni utječu na položaj Židova kao građana. Takozvani nirnberški zakoni od 15. rujna 1935, koji su proglašeni radi 'održavanja čistoće njemačke krvi', zabranili su brakove između Židova (uključujući osobe s jednom židovskom bakom ili djedom) i njemačkih građana njemačke 'ili rasno slične krvi'. Nearijcima s jednom ili više židovskih baka ili djedova bilo je dopušteno da sklapaju brakove među sobom samo uz odobrenje saveznog ministra unutarnjih poslova i zamjenika Vođe. Brakovi sklapani protiv zakona i izvanbračni spolni odnosi kažnjavali su se teškim radom. Židovima nije bilo dopušteno da postavljaju službene zastave ni da na bilo koji način pokazuju svoje boje. Nisu smjeli zaposliti služavku njemačke krvi mlađu od četrdeset pet godina.“ (Neumann, 2012: 101.)

To je samo dio zloglasnih nirnberških zakona. Kasnije su i postroženi, tj. uvedena je opcija istrebljenja Židova koja se nije nalazila u prvim nirnberškim zakonima. Nirnberški zakoni

također su branili kohabitaciju, tj. uveden je pojam 'nedopustiva kohabitacija' (Neumann, 2012.) Sama kohabitacija ili poticanje na kohabitaciju sa Židovima bilo je zabranjeno, te se smatralo pokušajem onečišćenja rase (Neumann, 2012.) Osim reproduktivnih, Židovima su bila oduzeta i ekonomska, politička i kulturna prava, te je pritisak na njih sve više rastao, uz iznimku 1936. godine i Olimpijskih igara kako bi se izbjegla osuda svijeta.

Uz zlostavljanje Židova provodila se kastracija, te kasnije i istrebljenje invalida, bolesnika, kriminalaca i ostalih koji su smatrani nepoželjnima u društvu.

„On dopušta sterilizaciju u slučajevima 1. nasljedne imbecilnosti, 2. shizofrenije, 3. manične depresije, 4. nasljedne epilepsije, 5. horeje/bolesti sv. Vida, 6. nasljednog sljepila, 7. nasljedne gluhoće, 8. ekstremne tjelesne deformacije.“ (Neumann, 2012: 99.)

Premda se iz ovih eugeničnih zakona može vidjeti da se provodila nasilna kastracija, kasnije su se takvi ljudi ubijali kao ne bi 'onečistili arijevsku rasu'. Posebno se ističe zloglasna 'Aktion T4', akcija u kojoj su svi 'neizlječivi' pacijenti nasilno i bez pristanka eutanizirani.

4. POLICIJA U TREĆEM REICHU - GESTAPO

4.1. Podjela policije

Policija je u Trećem Reichu prolazila kroz brojne transformacije, spajanje, razdvajanja, no dužnosti su joj ostale jednake do kraja rata. Rinhard Heydrich, tada viši časnik SS-a osnovao je 1931. godine SD (Sicherheitsdienst) tj. obavještajni ured SS-a. Heydrich je kasnije zapovjedao s RSHA (Reichssicherheitshauptamt), tj. centralnim sigurnosnim uredom Reicha. To je bila organizacija koja je pokrivala SD, Gestapo, Kripo, te ostale grane sigurnosne policije. Broj ureda se mijenjao unutar RSHA od njegovog nastanka 1939. godine (Butler, 1993.)

RSHA je stvoren kako bi se svaki aspekt državne sigurnosti podredio Himmleru i ministarstvu unutarnjih poslova. RSHA je podijeljen na 6, a kasnije 7 ureda (njem. Amt, množina Ämter). Amt 1 bio je zadužen za osoblje i organizaciju RSHA (Butler, 1993.) Amt 2 bavio se administracijom i financijama tj. plaćama i logistikom RSHA (Butler, 1993.) Amt 3 bavio se unutarnjom sigurnošću države, posebice špijunažom. Amt 4 je bio Gestapo, dok je Amt 5 bio Kripo (Kriminalpolizei) ili kriminalistička policija. Kasnije osnovani ured, Amt 6 bavio se vanjskom sigurnošću države, te je djelovao na okupiranim teritorijima (Butler, 1993.) Posljednji, Amt 7 bio je arhiv spisa RSHA. Ubojstvom Heydricha 1942. godine, Himmler je osobno preuzeo upravu nad RSHA dok se ne nađe prikladni zamjenik. Ernst Kaltenbrunner, bivši šef i pravni savjetnik SS-a u Austriji, preuzeo je ulogu voditelja sigurnosne policije, tj. RSHA, te je bio glavni i odgovorni za postupke RSHA do kraja rata.

Uz sigurnosnu policiju, njemačka je policija imala još jedno krilo- redarstvenu policiju (Neumann, 2012.)

„Redarstvena policija, na čelu sa Generaloberstom policije i OberstGruppenführerom SS-a Kurtom Daluegeom, obuhvaća: zaštitnu policiju (Schutzpolizei); žandarmeriju; i upravnu policiju (Verwaltungspolizei). Zaštitna policija uniformirana je policija za gradove, žandarmerija za ruralna područja, a upravna policija ispunjava razne funkcije, koje uvelike proizlaze iz njemačke koncepcije policijske države.“ (Neumann, 2012: 433.)

Dok se sigurnosna policija (RSHA) bavila špijunažom, traženjem neprijatelja u državi i izvan nje, redarstvena se policija bavila klasičnim poslovima policije, tj. održavanjem javnog reda i sl.

„Redarstvena policija nadležna je za vrlo raznolike poslove: kontrolu prometa, održavanje cesta i čišćenje; nadzod kanala, rijeka i luka; gašenje požara i zaštitu od zračnih napada; kontrolu javnih radova i gradnje; izdavanje i uskratu dozvola i ovlaštenja za obrte i zanimanja za koja su ona nužna; veterinarsku i zdravstvenu kontrolu; nadzor i cenzuru kazališta i kina; registraciju Nijemaca. Ona, dakako, pomaže sigurnosnoj policiji, Gestapu i kriminalističkoj policiji u obavljanju njihovih zadaća.“ (Neumann, 2012: 435.)

Od svih dijelova policije, redarstvene i sigurnosne, glavni je fokus na Geheime Staatspolizei tj. Gestapu, dijelu sigurnosne policije i najzloglasnijoj tajnoj policiji u povijesti kojoj jedino može konkurirati tajna policija SSSR-a u vrijeme Staljina.

4.2. Göringov Gestapo

Pod vodstvom Hermanna Göringa započela je zloglasna povijest Gestapa u Prusiji, najvećoj pokrajni Njemačke u kojoj se nalazio i Berlin. Iako je svoju poznatu zlokobnost stekao za vrijeme Himmlera, Göring je stvorio prvi prototip Gestapa koji je 1934. godine morao predati Himmleru (Butler, 1993.) Hermann Göring bio je heroj prvog svjetskog rata i vrsan pilot, te je zbog toga kasnije zapovijedao Luftwaffeom (njemačkim zračnim snagama). Za nacionalsocijalizam i naciste prvi je put čuo u vrijeme minhenskog puča kada je ostao zaluđen Hitlerovim riječima i idejama kojima je predvodio masu protiv vlasti u Bavarskoj (Butler, 1993.) U svom usponu 1920. godine Hitler je upoznao jednu od ključnih figura koja će ga pogurati do vlasti, te će kasnije stradati zbog svoje prevelike moći i prijetnje samoj Hitlerovoj vlasti. Ta osoba bila je Ernst Röhm. Ernst Röhm je u to vrijeme imao zadaću okupiti ilegalnu i tajnu vojsku od sto tisuća ljudi kako bi Bavarska dobila svoje vojne snage usprkos zabranama koje su potjecale još iz doba versajskog ugovora (Butler, 1993.) Ta se vojska transformirala u SA (Sturm Abteilung), poznatije kao jurišni odredi ili „smedekošuljaši“. SA je kasnije izrasla u vojsku od nekoliko milijuna vojnika, te je sve do uzdignuća SS-a bila izuzetno utjecajna, a time i direktna prijetnja Hitleru. Zbog straha od Ernsta Röhma i njegovog SA došlo je do događaja poznatog kao „Noć dugih noževa“, no o tome ću kasnije pisati.

„Na izborima u srpnju 1932. godine nacionalsocijalisti su osvojili 230 mjesta u postali najjača stranka u Njemačkoj. 30. kolovoza Hermann Göring izabran je za predsjednika Reichstaga... Göring je koristio svoje nove ovlasti kao praktički neokrunjeni pruski kralj. To je činio kroz najjače dostupno sredstvo- policiju.“ (prevedeno Butler, 1993: 22.)

Göring je imao apsolutnu kontrolu nad pruskom policijom, te je počeo provoditi čistke unutar iste. Otpuštao je policijske službenike i postavljao sebi lojane ljude, redom iz zloglasnog i brojnog SA. (Butler, 1993.) U veljači 1933. godine, malo prije izbora, osnovao je Hilfspolizei tj. „pomoćničku“ policiju koja je sadržavala pedeset tisuća ljudi koji su novačeni redom iz redova SA i u to vrijeme manje jakog SS-a Heinricha Himmlera. Glavna zadaća Hilfspolizeia bila je 'navođenje' ljudi da glasaju za naciste. Oni koji bi se usudili glasati za protivnike, posebice za socijaliste ili komuniste, našli bi se u već tada otvorenim koncentracijskim logorima (Butler, 1993.) i u Alexanderplatzu, sjedištu berlinske policije.

„Ponekad bi pojedinci, koji koji su smatrali da su nepravедno uhićeni od strane nadobudnih policajaca, uspjeli odati imena osoba koje bi mogle jamčiti za njih. Ukoliko bi bili uspješni u tome, odvedeni su na razgovor s jedinim čovjekom koji im je mogao osigurati oslobođanje iz Alexanderplatz- Rudolfom Dielsom. Diels ima svoju zlokobnu policu u povijesti kao prvi šef budućeg Gestapa. Prethodno je Diels bio mladi Oberregierungsrat (stariji policijski službenik) u pruskom ministarstvu unutarnjih poslova. Diels je dojmio Göringa svojim snažnim antikomunizmom, te je zbog toga promaknut. Cinični Göring, kao tvorac Gestapa, nije se zamario činjenicom da mu podređeni nije bio član stranke. Više je preferirao birati ljude s kojima je mogao raditi i, u svojim granicama, vjerovati.“ (prevedeno Butler, 1993: 25.)

Diels je 1933. godine pod pokroviteljstvom Göringa preuzeo kontrolu nad pruskim Stapo-om (političkom policijom), te ju je s vremenom transformirao u Gestapo (Butler, 1993.) U Prusiji se nalazila još jedna policija koja je Göringu bila potrebna za njegove planove, Kripo ili kriminalistička policija čije je glavna zadaća bila špijunaža. Glavne zadaće tih policija bile su pronalaženje, uhićivanje i procesuiranje komunista. Upravo zato je Dielsova mržnja prema komunistima omogućila njegov dolazak na čelo prvog Gestapa. Prva velika potreba za antikomunističkom policijom poput Gestapo-a došla je krajem veljače 1933. godine.

„U večer 27. veljače, stvari su krenule Göringu od ruke. Zgradu u kojoj se nalazio njemački Reichstag progutao je plamen. Prolaznik je ugledao siluetu čovjeka kako maše bakljom na prozoru drugog kata. Göring je brzo stigao na mjesto nesreće i javno optužio komuniste za palež: uhićen je slaboumni nizozemski komunistički idealist Marinus van der Lubbe dok je bježao od plamena. Göring ga je optužio da je komunistički agent i poslao na ispitivanje kod Dielsa. Uz njega je troje kominističkih vođa uhićeno, te je pruska policija privela još četiri tisuće sumnjivaca. Van der Lubbe posljedično je optužen i smaknut.“ (prevedeno Butler, 1993: 26.)

I danas se ne zna potpuna istina. Mnogi spekuliraju da je van jer Lubbe žrtvovan, te da su za palež odgovorni sami nacisti kako bi lakše optužili komuniste i riješili se njihovih vođa. Neki čak tvrde da je van der Lubbe djelovao sam bez komunističke agende (Butler, 1993.) Kao odgovor na palež Reichstaga, Göring je već idući dan, 28. veljače, donio hitne zakone prema kojima se njegovoj policiji omogućuje da zaustavljaju, pretražuju i uhićuju ljude bez obrazloženja i naloga. Ujedno im je dozvoljeno da odvede ljude na ispitivanja i tamo zadržavaju na neodređeno vrijeme (Butler, 1993.)

Još u vrijeme preuzimanja vlasti, nacisti su imali poteškoća sa ponašanjem vojnika SA koji su pljačkali, napadali i razbijali po ulicama. Glavni problem bio je taj što je SA bila nacistička vojska, te su predstavljali NSDAP. Svojim lošim ponašanjem rušili su ugled i legitimitet NSDAP-a kao stranke, te posebice kao vladajuće stranke (Butler, 1993.) Kako bi se obračunao sa Röhmom i dijelom neposlušnog i divljeg SA, Göring je svoju 'Dielsovu policiju' preselio u napuštenu školu u Prinz Albrechtstrasse broj 8, adresu koja će zbog Gestapa postati zloglasna kao njegovo sjedište. Tamo je 26. travnja 1933. godine uspostavljen Geheime Staats Polizeiamt (Gestapa) ili ured tajne državne policije, kasnije preimenovan u Geheime Staats Polizei ili Gestapo (Butler, 1993.) Bila je to policija koja je obuhvaćala ranije navedene Stapo, Hilfspolizei i Dielsove antikomuniste. Većina članova te zloglasne policije, Gestapa, bila je iz redova SA i kasnije SS-a.

U to vrijeme, moć i utjecaj Heinricha Himmlera rasla je izuzetno brzo. Iako je 1932. godine njegov SS brojao trideset tisuća ljudi, taj je broj bio ništavan prema broju pripadnika SA koji je tada imao preko tri milijuna ljudi (Butler, 1993.) Himmler je postavljen od Hitlera na čelo bavarske policije, pozicije koja u to vrijeme nije bila izuzetno cijenjena niti je sa sobom nosila nikakve prevelike moći. Od tamo je Himmler započeo sa širenjem svojih moći i ovlasti, preuzimajući vodstvo nad policijama ostalih pokrajni u Njemačkoj, a već 1934. kontrolirao policiju svih pokrajni izuzev pruske policije koja je tada još uvijek bila pod kontrolom Göringa i Dielsa. Usprkos početnim pritiscima, Göring nije htio samo tako predati kontrolu nad Gestapom Himmleru (Butler, 1993.) Izrastavši u bitnu figuru, Heinrich Himmler doveden je u Berlin, odakle se povećao njegov pritisak na Göringa i Gestapo. Tada je smijenjen Diels sa čela Gestapa, no ubrzo je vraćen kako bi drugi i posljednji put bio smijenjen 1. travnja 1934. godine. Na mjesto šefa tajne pruske policije tada dolazi Himmler koji se obvezao ostati podređen Göringu, barem što se Gestapa tiče (Butler, 1993.)

„Göring koji je istovremeno bio ministar- predsjednik (blizu premijerske funkcije) u Prusiji i ministarstvu unutarnjih poslova, izdao je odredbu kojom predaje Himmleru vlast kao upravitelju ureda tajne državne policije.“ (prevedeno Butler, 1993: 31.) Time je započela vlast Heinricha Himmlera kao šefa tajne policije cijelog Reicha.

4.3. Himmlerov SS i Gestapo

Heinrich Himmler povijesno se povezuje s dvije zlokobne organizacije- Gestapom i Schutzstaffelom (SS-om) tj. 'zaštitnim odredom'. Prije no što je preuzeo kontrolu nad Gestapom, a time i gotovo svom policijom u Reichu, Himmler je zapovijedao SS-om koji je postao službena partijska vojska nakon sloma moći SA odreda. Iako je SA preživio do sloma Reicha, ostao je u podređenom položaju prema SS-u. SS ili zaštitni odred formiran je 1922. godine s ciljem da njegovi pripadnici budu Hitlerovi čuvari (Manwell, 1977.) Kao služba unutar NSDAP-a formiran je tek 1925. godine.

„Godine 1925. su SS jedinice reformirane kao zaštitni odredi, a naredne su godine iz Hitlerovih ruku primile 'zastavu krvi' zbog svojih 'sjajnih' usluga koje su pružile 1923. u Munchenu.“ (Manwell, 1977: 29.)

Heinrich Himmler priključio se SS-u 1925. godine, a već iduće godine imenovan je zamjenikom vođe SS-a. Konačno, 1929. godine imenovan je vođom SS-a tj Reichsführerom; Reichsführer SS najviša je moguća titula unutar SS-a, a kasnije i Gestapa (Butler, 1993.) SS je podijeljen na 3 sekcije: prva sekcija Allgemeine SS ili opći SS je čista partijska organizacija; bojni SS ili Waffen SS bila je druga sekcija SS-a, dok je treća bila SS- Totenkopfverbände (Neumann, 2012.) Opći SS bavio se neprijateljem države, bojni su SS bile borbene jedinice SS-a dok je SS- Totenkopfverbände upravljao koncentracijskim logorima i 'logorima smrti'. SS je do 1934. godine bio iznimno ogranak unutar SA nakon čega je postao neovisna formacija u partiji (Neumann, 2012.) Uz SS vezala se iznimno čvrsta ideja o rasnoj čistoći koja je bila propagirana od mnogih autora, a među njima i Alfreda Rosenberga.

„... bio je tu i takozvani filozof pokreta, Alfred Rosenberg, autor Der Mythos des 20 Jahrhunderts (Mita dvadesetog stoljeća, 1930.), u čijoj su glavi tinjale polupečene teorije o 'arijskoj' nadmoćnosti proizašloj iz 'socijal- darvinističkog' mišljenja koje se u Njemačkoj 19. stoljeća razvilo na temu selektivnog rasplodivanja i slično. Ideje Rosenberga i njegovog učenika Waltera Darréa činile su filozofsku bazu za Himmlerove snove o pretvaranju SS-a u

elitni pokret koji demonstrira rasnu 'čistoću' najsnažnije u svijetu Herrenvolka (njemačkog gospodarećeg naroda).“ (Manwell, 1977: 31.)

Zbog te 'rasne čistoće' svi budući pripadnici SS-a morali su imati potvrde u kojima se dokazuje da su arijevcima. Njihova 'čistoća' trebala je sezati minimalno do sredine 18. stoljeća, tj. barem do 1750. godine (Manwell, 1977.) Te su potvrde bile potrebne članovima SS-a prilikom sklapanja brakova s arijevkama, te su također za taj čin trebali i dozvolu Reichsführera. Uz rasne propise, SS je također imao i vlastite sudove, te nisu odgovarali pred policijom ili sudovima koji nisu bili podređeni SS-u.

„Članak 53 kaznenog zakonika dopušta običnom građaninu da se služi oružjem samo u nužnoj samoobrani, ali sudskom je odlukom utvrđeno da članovi SS-a smiju upotrijebiti oružje i onda kad se napad može zaustaviti drugim sredstvima. 'Nositelj odore SS-a ne može si dopustiti prizor hrvanja pred svojim sunarodnjacima. Takvo što nespojivo je s odorom SS-a.“ (Neumann, 2012: 61.)

Potrebno je još odrediti odnos koji je SS imao prema policiji, a posebice prema Gestapu. Nakon što je Himmler preuzeo upravljanje Gestapom, članovi su Gestapa bili pripadnici SS-a koji su ujedno imali SS-ove titule poput Oberführer, Obergruppenführer, Oberstgruppenführer i sl. (Butler, 1993.) Isto tako, vodstva SS-a i policije bila su spojena, te su se zajedno borili protiv neprijatelja unutar i izvan države. Ukoliko se policija borila pod SS-om, poput Gestapa, odgovarali su isključivo sudovima SS-a (Neumann, 2012.)

Heinrich Himmler nacističkoj se stranci priključio 1923. godine. Glavni razlog priključivanja bio je njegov izražen nacionalizam i homofobija. Drugi je razlog bio nagovor Ernsta Röhma koji je u to vrijeme novačio sve koji su se pokazivali potencijanim za nacističku stranku (Butler, 1993.) Himmler se kasnije, 1925, priključio SS-u, da bi 1929. postao njegov vođa, tj. Reichsführer SS. Premda je ta titula zvučala moćno i zastrašujuće, izvan Minhena i SS-a nije previše značila. U to je vrijeme SS brojao tek 300 ljudi, pa Himmleru grandiozna titula nije donosila preveliku moć (Butler, 1993.)

„Postojali su ozbiljni problemi za Himmlera; centar radikalizma se zbog propagande i odnosa s javnošću Josepha Goebbelsa pomaknuo prema Berlinu. Tamošnji lokalni SS pod vodstvom još jednog veterana Freikorpsa, Kurta Daluegea, djelovao je neovisno od Reichsführer SS-a, te je zbog toga širio strah. Naravno postojao je i strah od SA.“ (prevedeno Butler, 1993: 39.)

Bitno je spomenuti kako je Kurta Daluegea na mjesto vođe berlinskog SS-a postavio Göring koji je tada bio 'policijski vladar' u Prusiji. To je učinio bez ikakvog konzultiranja s Himmlerom kao šefom SS-a (Manwell, 1977.) Usprkos tome, Himmler je nastavio s razvijanjem svojeg SS-a koji je već 1932. brojao trideset tisuća ljudi, da bi 1933. već imao pedeset tisuća pripadnika (Manwell, 1977.) Politički značaj SS-a počeo je rasti 1930. godine i to uz poticaj Hitlera. Zbog straha od nediscipliniranog SA, Hitler je dao Himmleru ovlaštenja da razvija SS u paralelnu partijsku vojsku koja bi mogla nadzirati i, ako bude potrebno, disciplinirati (kažnjavati) pripadnike SA (Manwell, 1977.)

„Himmler nije htio da SS degenerira u rulju uličnih huligana, kao što je bio slučaj sa SA, čija je teroristička aktivnost počela ugrožavati podršku koju su Hitleru pružali industrijalci... Još prije 1933. nacisti su ohrabivali prinčeve, aristokrate, penzionirane generale, pa čak i crkvene velikodostojnike da prihvate počasne položaje u SS.“ (Manwell, 1977: 41.)

U to su vrijeme rasle ambicije Himmlera da postane šef ujedinjene njemačke policije, te se nakon pobjede nacista na izborima 1933. nadao dobrom položaju. Dobio je, međutim, slabiju funkciju šefa minhenske policije. Od tamo je započeo svoj uspon uz pomoć Hitlera i vlastitog pomoćnika i zamjenika Reinharda Heydricha koji je u to vrijeme zapovijedao Sicherheitsdienstom (SD), sigurnosnom obavještajnom agencijom SS-a (Butler, 1993.)

„Koristeći se Heydrichovim dosjeima Himmler je brzo očistio redove policije slijedeći primjer koji mu je dao Göring. I Minhen je poput Berlina već imao svoju političku policiju, a najveći dio tih policajaca bio je spreman da služi novim gospodarima. Među njima je bio i Heinrich Müller, koji će kasnije postat šef Gestapa.“ (Manwell, 1977: 46.)

Do travnja 1934. godine Himmler je uz pomoć Heydricha preuzeo kontrolu nad gotovo cijelom policijom u Njemačkoj. Nedostajala mu je jedino kontrola nad Göringovom pruskom policijom. Göring je već tada osjećao pritisak Himmlera u namjeri da mu preda prusku policiju i Gestapo i tako pomogne stvoriti jedinstvenu kontrolu nad njemačkom policijom. To je i učinio na Hitlerov nagovor iz dva razloga. Prvi je bio taj što mu je zdravlje bilo narušeno još od minhenskog puča, te bi mu puno bolje odgovarala pozicija na čelu Luftwaffea. Drugi razlog je bio problem koji je predstavljao Ernst Röhm. Göring je pristao surađivati s Himmlerom kako bi Röhma uklonili sa svoje moćne pozicije, a time i uklonili prijetnju Hitlerovoj vlasti (Manwell, 1977.) Tako je Himmler 20. travnja 1934. godine preuzeo prusku policiju i Gestapo zajedno sa svojim zamjenikom Heydrichom.

4.4. Heydrich i RSHA

Reinhard Heydrich je svoj nacistički put započeo preko svoje supruge Line koja je bila veliki zagovornik nacističke stranke (Butler, 1993.) Kako je smatrao da je versajski ugovor bio prijevara i poguban za Njemačku, brzo se zbog svoje oštre retorike istaknuo kao član unutar NSDAP-a. Iz tog je razloga ubrzo upoznao Himmlera koji mu je ponudio priliku da postane šef sigurnosnog ureda SS-a, a koji će Heydrich razviti u SD. Dobivši posao postao je Himmlerov zamjenik, te će se s tog položaja razviti u zlokobnu figuru unutar Trećeg Reicha. Brzo je promaknut do čina Oberführera, višeg časnika u SS-u. Njegova je SD u svom početku nastojala biti sestrinska organizacija Gestapu, te je 1938. spojena s njim kako bi 1939. godine obje bile uklopljene u RSHA.

„Heydrich, organizator i vođa, uvijek je tvrdio: 'potrebno je znati što više o ljudima.' To je značilo znati detalje o članovima partije i njezinim protivnicima- njihove jakosti, slabosti, hobije, navike i skandale. Sve je to bilo kroz godine pažljivo i temeljito bilježeno od strane SD-a i od oko sto tisuća regularno zaposlenih agenata, detektiva i doušnika.“ (prevedeno Butler, 1993: 52.)

Jednako kao i Himmler, 1933. nije dobio visoku funkciju od Hitlera. Postao je tek čelnikom jednog odjela minhenske policije (Butler, 1993.) Moć mu je rasla kasnije zajedno s Himmlerovom, te su 1934. godine preuzeli prusku policiju i Gestapo od Göringa i time postali, barem na području policije, najmoćnije figure u Reichu. Uz SD, Heydricha se veže uz još jednu organizaciju, RSHA. RSHA ili centralni sigurnosni ured Reicha bila je krovna organizacija koja se sačinjavala od SD-a, Gestapa, Kripa i ujedno bila glavna organizacija za sigurnost i špijunažu unutar Reicha. Osnovana 1939. godine, RSHA je bila organizacija dana Heydrichu na upravljanje. Osnivanju je prethodila odluka iz 1938. po kojoj svi članovi sigurnosne policije tj. Gestapa i Kripa, moraju biti članovi SS-a (Butler, 1993.)

„Gestapo je određen kao Amt IV unutar RSHA pod vodstvom Heinricha Müllera koji je tada promaknut u SS- Brigadeführera. Amt IV je prolazio kroz brojne unutarnje transformacije, no njegova organizacija i određene ovlasti ostale su okvirno iste sve do pada Trećeg Reicha.“ (prevedeno Butler, 1993: 102.)

Zanimljiva činjenica oko Heinricha Müllera (1939. preuzeo Gestapo), poznatijeg kao 'Gestapo Müllera', je ta da je on jedini visoki časnik SS-a koji nikada nije uhvaćen i za kojeg se ne zna kada je i gdje umro ili poginuo (Butler, 1993.) Gestapo je unutar RSHA bio podijeljen na šest

sekcija. Sekcija A bila je zadužena za neprijatelje države i podijeljena je na odjeljke koji su se bavili komunistima, kontra- sabotazom, reakcionarima i liberalima, te atentatima (Butler, 1993.) Sekcija B povijesno je poznatija i zlokobnija. Bavila se rasama, sektama i crkvama. Također je bila podijeljena na odjeljke koji su se bavili katolicima, protestantima, masonima (slobodnim zidarima), te najzlogalsnije, Židovima (Butler, 1993.) Sekcija C bavila se stranačkim poslovima, dok se sekcija D bavila poslovima Gestapa na okupiranim teritorijima. Sekcija E bila je kontraobavještajna služba za Reich i okupirane teritorije. Sekcija F bila je pogranična policija (Butler, 1993.) Na čelo odjeljenja za Židove došao je Adolf Eichmann, viši časnik SS-a koje još 1938. postavljen u ured za židovsku emigraciju (Knopp, 2011.) Kako je odmalena mrzio Židove (Butler, 1993.) bio je idealan kandidat za tu poziciju. Eichmann je, zajedno sa Heydrichom na zapovjed Hitlera i Göringa, organizirao tajni sastanak u Wannseeu, pored Berlina. Tamo je bilo dogovoreno 'konačno rješenje' tj. masovno istrebljenje i 'čišćenje' Europe od Židova. Time je započeo Holokaust.

Samo nekoliko mjeseci nakon tog sastanka na Heydricha je izvršen atentat u Pragu 1942. godine. Umro je od posljedica ranjavanja nekoliko dana poslije. Kao odmazda za njegovu smrt, brojni su Židovi ubijeni, no to nije bilo dovoljno Hitleru. Kao poruka okupiranoj Čehoslovačkoj, isprva su Gestapo i SS provodili masovna uhićenja i mučenja osumnjičenih za napad. Nakon toga se izvršio genocid u malom selu Lidice gdje su svi muškarci i dječaci stariji od 15 godina pobijeni u odmazdi (Butler, 1993.) Himmler je preuzeo upravljanje nad RSHA dok ne pronade prikladnu zamjenu za ubijenog Heydricha. Ubrzo je na tu poziciju postavljen Ernst Kaltenbrunner, bivši šef i pravni savjetnik austrijskog SS-a.

4.5. Kaltenbrunnerov RSHA

Ernst Kaltenbrunner, doktor prava i političke ekonomije, priključio se austrijskoj nacističkoj stranci 1932. godine, te je brzo stekao visoku poziciju unutar SS-a. Njegov nagli rast u hijerarhiji zaustavio se 1934. godine kada je optužen za izdaju i zatvoren na nekoliko mjeseci, sve dok optužbe protiv njega nisu bile odbačene. Tek se 1938. godine, za vrijeme i nakon Anschlusa Austrije, prometnuo u bitnu figuru. Za svoje zasluge u Anschlusu promaknut je u poziciju šefa SS-a u Austriji, te ministra policije (Butler, 1993.) Bio je poznat po svojoj okrutnosti nad Židovima koje je više volio ponižavati i maltretirati nego odmah odvoziti u koncentracijske logore. Tu je bila glavna razlika između njega i Heydricha koji ga je iz tog

razloga mrzio (Butler, 1993.) Po Heydrichu, Gestapo je trebao privoditi protivnike i slati ih koncentracijske logore, a ne se s njima 'poigravati'.

Iako je Kaltenbrunnerova moć izrazito brzo rasla, bila je usmjerena na Beč, a ne Berlin, centar moći Reicha. To se promijenilo smrću Reinharda Heydricha 1942. godine (Butler, 1993.) 1943. godine postavljen je od strane Himmlera na čelo RSHA, poziciju koja je donedavno pripadala Heydrichu.

„Hans Bernd Gisevius nije bio sretan tragom koji je usko- pravni Kaltenbrunnerov mozak ostavio u RSHA. 'Kaltenbrunnerovim dolaskom stvari su iz dana u dan bile sve gore. Shvatili smo da su možda Heydrichovi pulsevi za ubijanjem bili manje grozni od hladne pravničke logike odvjetnika koji je instrument poput Gestapa držao u rukama.' Međutim, kada se govorilo o odanosti, Hitler nije mogao odabrati bolju osobu za citadelu birokracije koja je bila RSHA sa svojim uredima, sustavima podataka, prisluškivanjima, te svojeg radijskog centra i laboratorija.“ (prevedeno Butler, 1993: 131.)

Kaltenbrunner je nastavio masovno ubijati Židove, posao koji je njegov prethodnik na čelu RSHA organizirao u Wannseeu. Njegova je moć dodatno porasla nakon lipnja 1944. godine i pokušaja atentata na Hitlera. RSHA se proširio na policije koje do tada nisu bile dio njega, te je Kaltenbrunner imao direktni kontakt s Hitlerom u bilokojem trenutku (Butler, 1993.) Nakon neuspjelog pokušaja atentata, brojni su osumnjičeni mučeni od strane Gestapa, te ubijani u logorima. Također su ubijani brojni saveznički zarobljeni vojnici što je direktno prekršilo mnoga međunarodna pravila (Butler, 1993.) Za doba Kaltenbrunnerove vladavine u RSHA, došlo je i do ubojstava, tj. smaknuća pripadnika takozvane 'Bijele Ruže'. Kaltenbrunner, visoki nemilosrdni časnik s ožiljkom na licu, nastavio je pokolj Židova i ostalih zatvorenika koncentracijskih logora sve do kraja rata (Butler, 1993.)

5. TEROR GESTAPA

Od svog je nastanka Gestapo širio strah i nelagodu ne samo među svojim neprijateljima, već i među članovima NSDAP-a. Nebrojani su povijesni zločini za koje je Gestapo odgovoran, te sam iz tog razloga odlučio analizirati samo tri iznimno bitna događaja za koje je Gestapo bio odgovoran. To su 'Noć dugih noževa', 'Kristalna noć', te ubijanje pripadnika 'Bijele ruže'.

5.1. Noć dugih noževa

Kao što sam već prije spomenuo, nacisti, a posebice Hitler i Göring, imali su velikih problema s Ernstom Röhmom i njegovim SA odredima. Röhm se otvoreno suprostavljao Hitleru i tvrdio da regularna vojska koja je osiguravala Hitlerovu vlast kao kancelaru, treba biti ukinuta, te da vojnici trebaju biti iz redova revolucionara. Otvoreno je optužio Hitlera da je izdao revoluciju, te tvrdio da se nacionalsocijalizam treba bazirati samo na socijalizmu (Butler, 1993.) Zbog takvih tvrdnji i sličnih izjava Hitler se bojao kako će narod i njemačka elita pomisliti da ne može upravljati državom. Bojao se da će misliti da je nesposoban smiriti šačicu glasnik oficira iz svojih redova, te će to izgledati kao da ne može voditi Njemačku. Još jedan od poznatijih Hitlerovih kritičara nije bio iz redova SA, već general Kurt von Schleicher, Hitlerov prethodnik na poziciji kancelara (Butler, 1993.)

„Papen, Göring i ministar vanjskih poslova Neurath bili bi smijenjeni iz vlade. Schleicher je tada krenuo stvarati svoje 'Vijeće iz sjene'. Heinrich Brüning, bivši kancelar Katoličke Centarske Stranke, postao bi novi ministar vanjskih poslova, dok bi Gregor Strasser dobio ministarstvo za nacionalnu ekonomiju.“ (prevedeno Butler, 1993: 57.)

Njihovi planovi o vojnom udaru bi možda i uspjeli da nisu napravili nekoliko kardinalnih pogrešaka, a jedna od njih bila je što uopće nisu sakrivali svoje nakane. Tako su radili nacrti i popise u kafićima za koje se znalo da su bili paravani Gestapu, te da su konobari prikriveni agenti Gestapa koji su prisluškivali razgovore gostiju (Butler, 1993.) Uz Hitlera, najviše razloga za zabrinutost imao je Hermann Göring koji općenito nije bio u dobrim odnosima s Röhmom. Prije no što je prepustio Gestapo Himmleru, ostavio je jednu malu agenciju (Forschungsamt), tj odjel za prisluškivanje pod svojom kontrolom, te odmah krenuo u špijunažu vodećih časnika SA. Taj je ured naknadno predao Himmleru (Butler, 1993.) Heydrichov SD i Gestapo počeli su masovno prikupljati podatke o svima koji su bili sumnjivi, a posebice je fokus bio na Röhm.

Prvi javni istup protiv nacista imao je Franz von Papen kada je u jednom govoru u gradu Marburgu optužio naciste za zlostavljanje cijenjenih građana i domoljuba, te im ismijao ideologiju (Butler, 1993.) Heydrichovim agentima nije trebalo dugo da otkriju kako je taj opasni govor napisao mladi pravnik Edgar Jung, konzervativac koji se protivio nacističkoj politici.

„21. lipnja, četiri dana nakon Marburga, dr. Jung je bio sam u svom domu u Minhenu. Po povratku, njegova je supruga otkrila da je nestao. Na zidu kupaonice ugledala je napisanu riječ „Gestapo“. Tijelo Edgara Junga sa vidnim znakovima mučenja, pronađeno je u jarku na cesti prema Oranienburgu.“ (prevedeno Butler, 1993: 59.)

Posebni špijun, postavljen od strane Heydricha za nadzor i prisluškivanje von Papena i njegovih namještenika, potvrdio je Hitlerove strahove- Röhm se spremao izvesti vojni udar (Butler, 1993.) Röhm i njegovi SA odredi označeni su kao 'žrtveni jarci' za sve loše što se dogodilo u Njemačkoj od 1933., te su trebali biti taktički uklonjeni, premda se Hitleru ni tada nije sviđala ideja o ubijanju Röhma (Butler, 1993.) Svi su pripadnici SA dobili mjesec dana odmora, a Röhm je otišao na bolovanje u svoju kuću u Minhenu (Manwell, 1977.) SD-u i Gestapu to nije odgovaralo jer nisu mogli dokazati ili barem prikazati kako SA planira vojni udar dok su bili na odmoru. Također su odlučili pripaziti na Hitlera, koji je dva dana prije početka pokolja bio van Berlina. Strahovali su da će se sažaliti nad Röhmom i zaustaviti akciju. Ipak, Hitler je odlučio Röhm i njegovim visokim časnicima pripremiti klopku. Dan prije pokolja zapovjedio je Röhm da sazove sastanak svih visokih časnika SA. Iz tog razloga Gestapo je imao lagan posao pri uhićenju visokih časnika u noći početka akcije 30. lipnja- znali su gdje ih mogu pronaći (Butler, 1993.)

„Prema nekim izvorima, Hitler, s bičem za jahanje i pištoljem u rukama, zajedno s Goebbelsom i SA Obergruppenführerom Viktorom Lutzeom, te naoružanim odredom minhenskog Kripa išao je od sobe do sobe počevši od Röhmmove. Budio je spavajuće SA-ovce, te ih privodio. U nešto manje od sat vremena privedeni su odvezeni u dvama autobusima u zatvor Stadelheim, mjesto izvan Minhena, gdje su streljani.“ (prevedeno Butler, 1993: 61.)

Gestapo i SD su tih dana bili zatrpani poslom i papirima tj. popisima nepoželjnih časnika i izdajnika. Zbog tajnosti, sve su osobe na popisima imale svoj broj, te su se telefonski govorili samo brojevi, a ne imena (Butler, 1993.) Jedan bivši agent Gestapa tvrdio je kako su u ured gdje su se nalazili Göring, Himmler i Heydrich stalno ulazili Gestapovci s novim papirima i popisima, te su sve na popisima trojica, dobro raspoređeni, davali likvidirati (Butler, 1993.) U

Berlinu je ubijeno oko 150 visokih časnika SA. Ubili su ih Himmlerovi SS-ovci. Göring je pokolj iskoristio i za osobne obračune. Tako je svojim jedinicama dao zapovijed da eliminiraju generala von Schleichera, koji je do nedavno kritizirao Hitlera i Göringa (Butler, 1993.) Njegovi su ljudi ubili i generala i njegovu suprugu pod optužbom da su izdajice. Ernst Röhm nije odmah ubijen, upravo iz Hitlerove 'samilosti'.

„Sve do kraja Hitler se premišljao oko naredbe za Röhmovu smrt. Čak i nakon Röhmovog uhićenja, Hitler je naredio da se ostavi pištolj na stolu u Röhmovoj čeliji. Röhm ga je odbio uzeti i navodno rekao: 'Ako ću biti ubijen, neka to Adolf osobno učini.' „ (prevedeno Butler, 1993: 63.)

Na kraju su ga ubila dvojica časnika SS-a. Hitler to nije mogao učiniti, pa je posao prepustio Himmlerovom SS-u. Još jedna žrtva Göringove osvete bio je stari umirovljeni političar Gustav von Kahr, koji se još ranijih godina zamjerio Göringu. Odveden je u logor Dachau gdje je brutalno ubijen (Butler, 1993.) Von Papen izbjegao je smrt zbog svog prijateljstva sa predsjednikom Hindenburgom, te zbog svoje pozicije podkancelara (Manwell, 1977.) Zbog toga Göring je smatrao da bi ga politički bilo opasno ubiti.

Još jedna žrtva 'Noći dugih noževa' bio je Gregor Strasser, bliski Röhmov suradnik. Zbog svoje velike moći unutar partije bio je direktna prijetnja Hitleru. To su bila dva glavna razloga za njegovu smrt (Butler, 1993.) Neki tvrde kako su: „30. lipnja pet Gestapovih službenika došli u kuću Gregora Strassera. Strasser je ručao s obitelji. Rekli su mu da pođe s njima, a kada je pitao zašto rekli su mu da je osumnjičen za izdajničke postupke...“ (prevedeno Butler, 1993: 63.) Pronađen je mrtav nekoliko sati nakon što su ga zatvorili. Časnici SS-a i Gestapa ustvrdili su da je izvršio samoubojstvo, no brojni svjedoci tvde da je u njega pucano sleđa (Butler, 1993.) Zatvorenici tvrde da su čuli samog Heydricha kako govori: „Je li već mrtav? Pustite svinju da iskrvari.“ (prevedeno Butler, 1993: 64.) Brat Gregora Strassera, Otto, uspio je preživjeti pokolj, a kasnije i rat usprkos bliskosti sa bratom i činjenicom da je također bio član NSDAP-a.

Jedna poznatija Heydrichova žrtva bio je vođa organizacije 'Katolička akcija', dr. Erich Klausener (Butler, 1993.) U svibnju 1934. godine otvoreno je propovijedao protiv nacista, te ga je Heydrich već tada upamtio kao neprijatelja. Iz tog razloga je osobno dodao njegovo ime na popis ljudi koji se trebaju eliminirati, te je poslao svog provjerenog suradnika, SS-ovca Kurta Gildischa, za kojeg je znao da će ga slijepo slijediti i ubiti Klausenera (Butler, 1993.)

Gildisch je Klausenera dočekaao blizu njegova ureda, te ga je tamo otpratio. Ušavši u ured rekao je Klauseneru da je uhićen, te ga je zatim ustrijelio u leđa (Butler, 1993.)

„Gildisch se nije žurio. Nakon što se uvjerio da je Klausener mrtav, podigao je slušalicu i nazvao broj u Prinz Albrechtstrasseu. Visoki glas zapovjedio je Gildischu da smrt izgleda kao samoubojstvo. Poslušno, Gildisch je stavio svoj Mauser pored Klausenerove desne ruke, te postavio duplu stražu pred vrata.“ (prevedeno Butler, 1993: 66.)

Gildischova smirenost i mogućnost da ubije čovjeka usred dana, te još mirno nazove svoje pretpostavljene dok stoji pored trupla svoje žrtve dokazuje koliko su Gestapovci i SS-ovci pažljivo pripremali tu akciju. Heydrich i Gildisch su za svoje 'zasluge' primili odlikovanja i promaknuća (Butler, 1993.) Iako se događaj nazivao 'Noć dugih noževa', ubijanja su stala tek 2. srpnja. Hitler je tada rekao da će slična sudbina zadesiti sve koji se usude naštetiti državi (Butler, 1993.) Od tog događaja, moć SA je drastično smanjena. Za novog vođu SA postavljen je Viktor Lutze, isti onaj koji je u noći 30. lipnja pratio Hitlera dok je išao od sobe do sobe i privodio visoke SA dužnosnike.

Nekoliko mjeseci nakon tog nemilog događaja, Hitler je sudjelovao u stranačkom kongresu u Nurnbergu. Kako bi smirio još tada uzavrelu situaciju, kongres je nazvan 'kongresom jedinstva i snage' (Cipek, 2015.) Snimke tog kongresa koristile su se kako bi se napravio najpoznatiji nacistički propagandni film 'Trijumf volje' Leni Riefenstahl. S obzirom na da su gotovo svi dokumenti vezani uz 'Noć dugih noževa' bili uništeni, ne može se sa sigurnošću znati za koje je smrti bio odgovoran Göring, a za koje Heydrich (Butler, 1993.) Od tog se događaja SS prometnuo u silu jaču od SA.

„SS je 20. srpnja isposlovao službenu nezavisnost od diskreditiranog SA. Nakon likvidacije Röhma i njegovih vođa, SA se sada našla u fusnoti nacističke povijesti. SS je ostao kao vrhunaska sila koja je izražavala političku disciplinu u ime Hitlera i stranke; SD je ostao špijunsko- obavještajna služba, Gestapo je postao njena služba istrage, spreman da djeluje u svakom trenutku i da provodi ispitivanja pod režimom najgoreg nasilja.“ (Manwell, 1977: 52.)

5.2. Kristalna noć

„Otvoreni progon Židova započeo je uspostavljanjem nacističkog režima, a kulminirao je u predratnim godinama za vrijeme nacionalnog pogroma 9. studenog 1938., u noći koja je nazvana Reichskristallnacht (Noć razbijenog stakla- glasio je ironičan naziv tog pogroma).“ (Manwell, 1977: 72.)

Kristalna noć ili 'noć razbijenog stakla' bila je prva velika akcija protiv Židova unutar Njemačke i Austrije nakon donošenja zloglasnih nirnberških zakona. Događaju je prethodila masovna deportacija poljskih Židova iz Njemačke u Poljsku. Tu akciju organizirao je Heydrich i njegovi SD, te Gestapo 1938. godine. (Butler, 1993.) Kako Poljaci nisu htjeli primiti sedamnaest tisuća Židova u svoju državu, ti su Židovi ostali ni na čijoj zemlji. Ostavljeni su da se smrzavaju na granici Njemačke i Poljske. Jedan od Židova bio je Zindr Grynszpan, krojač iz Hanovera. Vijest o njegovoj strašnoj sudbini došla je do njegovog sina koji je vijest primio 7. studenog 1938. (Butler, 1993.) Iz odmazde, Grynszpanov sin otišao je do njemačke ambasade u Parizu, te ondje ustrijelio tajnika i diplomata Ernsta vom Ratha. Vijest o njegovom ubojstvu brzo je stigla do Njemačke i Goebbelsa nakon čega je pokrenuo antisemitističku retoriku i optužio sve Židove za ubojstvo dužnosnika Riecha. Time su započete pripreme za 'Kristalnu noć'. (Butler, 1993.)

„Veterani partije upravo su večerali kada je stigao telegram u kojem je pisalo da je vom Rath umro od posljedica ranjavanja tog poslijepodneva. Goebbels je, kao rođeni publicist, iskoristio tu priliku, te pokrenuo antižidovske klevete. Tvrdio je da je Rothovo ubojstvo bilo planirana zavjera. Njemački će narod, bijesnio je, ustati i napraviti krvavu odmazdu.“ (prevedeno Butler, 1993: 93.)

Kao dio priprema za 'Kristalnu noć' lokalni su agenti Gestapa u svakom gradu i selu naredili Židovima da svoje obrte, radnje i stanove označe natpisima. Židovski su vlasnici radnji za te poslove unajmljivali lokalne umjetnike, slikare i dr. kako bi to napravili umjesto njih. (Butler, 1993.) S obzirom da je kupovanje robe od Židova bilo gotovo pa zabranjeno, mislili su da su natpisi bili potrebni samo kako bi Nijemci znali gdje kupovati, a gdje ne kupovati robu. Realnost je, međutim, bila puno gora. Heydrich i SD, te Gestapo imali su u planu obilježiti sve židovske obrte, kako bi nacisti točno znali gdje trebaju razbijati, paliti, te napadati i tući.

„Kroz Reich naoružani su ljudi iz SA i SS-a provaljivali u židovske domove, razbijali namještaj, bacali stvari na ulicu, krali novac i vrijednote, te silovali žene i djevojčice, od kojih su neke imale 13 godina, pred očima njihovih obitelji. I najmanji znakovi otpora zaustavljani su brutalnošću.“ (prevedeno Butler, 1993: 93.)

Uništeno je 7500 označenih radnji, te je preko 200 sinagoga bilo spaljeno. (Butler, 1993.) Heydrich, glavni organizator 'Kristalne noći' zapovijedio je redarstvenoj policiji da ne zaustavljaju nemire (Butler, 1993.), već da ih samo odvrćaju od ostalih građana Reicha i njihovih kuća. Također su vatrogascima izdane zapovijedi da ne pokušavaju gasiti zapaljane sinagoge i židovske kuće i radnje, već samo da paze da se požari ne prošire na ostale okolne zgrade. Svo to uništavanje događalo se pred očima javnosti, no antižidovska propaganda koja je trajala od samih početaka, napravila je mnoge ljude hladnima prema takvom kaosu i zlostavljanju. Uhićeno je oko trideset tisuća imućnijih Židova koji su odvedeni u logore poput Dachaua, te Buchenwalda. U samoj noći ubijeno je otprilike 90 Židova, vrlo vjerojatno zbog pružanja otpora napadačima.

„Židovske tvrtke prodane su u 'arijske ruke' isto kao i srebrnina, te dragulji. U daljnjem pokušaju da se 'podeblja' blagajna u državi, svi su Židovi kolektivno morali platiti kaznu od jedne milijarde maraka, te također štetu koja je nanesena njihovoj vlastitoj imovini.“ (prevedeno Butler, 1993: 94.) 'Kristalna noć' označila je početak puno agresivnije politike Reicha prema Židovima koja je kulminirala židovskim genocidom nakon 1942. godine.

5.3. Bijela ruža

Gestapo je u 'Noći dugih noževa' djelovao protiv unutarstranačkih neprijatelja, dok je u 'Kristalnoj noći' olakšavao SS-u ugnjetavanje i napade na Židove i njihove kuće i radnje, te njihovo privođenje i ubijanje. Preostalo je još opisati djelovanje Gestapa protiv antifašista i 'antihitlerovaca' okupljenih u tajnu organizaciju 'Bijela ruža'.

Rat je trajao već četiri godine, te je moral ljudi unutar Reicha počeo padati. Posebice je bilo očito nakon poraza njemačke vojske kod Staljingrada u siječnju 1943. godine (Butler, 1993.) Gestapo i SD su i dalje nastojali kontrolirati i nadzirati svaki aspekt javnog i privatnog života (Butler, 1993.) To su radili i uz pomoć Hitler Jugenda, udruženja omladinaca u pripremi za njihov nacionalsocijalistički život (Neumann, 2012.) Uz pripreme za život u nacizmu, djeca su dobivala upute kako prisluškiivati svoje roditelje, te su bili poticani da sve sumnjive

razgovore prijave nadležnima. Zbog toga ljudi nisu bili sigurni ni u vlastitim domovima, te su razgovore morali sakrivati od vlastite djece. Usprkos tomu, javni je moral bio u očitom padu.

„Svi znaci defetizma bili su pobliže gledani od strane SD-a koji je primao izvještaje da se mnogi članovi partije, nakon Staljingrada, više ne pozdravljaju sa tradicionalnim pozdravom 'Heil Hitler', te da neki više ne nose stranačka obilježja u javnosti.“ (prevedeno Butler, 1993: 156.)

Uz pasivni otpor Hitlerovoj vlasti i smjeru u kojem Njemačka ide (pad morala), u mnogim su se gradovima, posebice Minhenu, počeli pojavljivati letci čiji je sadržaj govorio protiv Hitlera, nacizma i tražila se sloboda. To je posebno brinulo Hitlera i naciste s obzirom da su na Bavarsku, a posebice Minhen gledali kao na 'kolijevku nacionalsocijalizma' (Butler, 1993.) Dok su Kaltenbrunner i njegove službe, posebice Gestapo, tražile jaku i dobro opremljenu organizaciju, 'Bijela ruža' bila je sitno udruženje studenata i profesora na minhenskom sveučilištu (Butler, 1993.)

„Ključna figura minhenske opozicije, ona figura koja je bila inspiracija studentima, bio je profesor Hans Huber. Popularni Švicarac srednjih godina koji je bio na čelu katedre za filozofiju i psihologiju na minhenskom sveučilištu. Poput svojih studenata, profesor Huber je mrzio naciste, te je u proljeće 1942. započeo vlastiti rat protiv njih iz svog stana u Minhenu.“ (prevedeno Butler, 1993: 158.)

Huber je sam tiskao i dijelio letke po poštanskim sandučićima, što je bilo izuzeno riskantno raditi pred očima Gestapa. Jedan od njegovih letaka došao je do Hansa Scholla, studenta medicine koji je već prije pokazivao inat prema nacističkim pravilima- rukovao se sa zarobljenim Židovima (Butler, 1993.) Zbog svojih kršćanskih uvjerenja zamrzio je sve što je naučio u Hitler Jugendu, te se sa svojom sestrom Sophie i još nekoliko drugih studenata pridružio profesoru Huberu. Time je nastala 'Bijela ruža' (Butler, 1993.) Zajedno su tiskali letke upozoravajući Nijemce da Hitler vodi Njemačku u propast. Sve do veljače 1943. Gestapo im nije uspijevaio ući u trag. Događaj koji je pokrenuo pad tj. razotkrivanje Bijele ruže bilo je predavanje minhenskog Gauleitera (upravitelja) Paula Gieslera na minhenskom sveučilištu. Optužio je studente zbog njihovog morala koji nije bio na adekvatnoj razini za naciste (Butler, 1993.) Objavio je kako će svi muški studenti biti upućeni na rad u svrhe rata, dok će djevojke biti roditelje u ime Reicha (Butler, 1993.)

„Giesler je, zlokobnim pogledom, dodao: 'Ako nekim djevojkama nedostaje dovoljno šarma da nađu partnera, ja ću im dati jednog od svojih adjutanata... i mogu obećati da će to biti ugodno iskustvo.'“ (prevedeno Butler, 1993: 159.)

Takva je retorika i ideja razbijesnila studente koji su, usprkos brojnih prisutnih agenata Gestapa, napali Gieslera i njegove čuvere, te napustili dvoranu. Isti dan održane su javne demonstracije protiv nacizma (Butler, 1993.) Na ulicama su osvanuli natpisi protiv Hitlera, te su Hans i Sophie dijelili letke po sveučilištu. Na njihovu ih je nesreću otkrio Jacob Schmidt, portir i domar koje je bio jedan od brojnih Gestapovih doušnika (Butler, 1993.) Schmidt je pozvao stražu koja ih je kasnije predala policiji, te su prevezeni u ured Gestapa na ispitivanje. Ujedno su im pretraženi stanovi, te pronađeni dokazi protiv njih i ostalih članova Bijele ruže (Butler, 1993.) Gestapo nikada nije imao milosti prema mladenačkom idealizmu, te naivnosti mladih. Iako su im dali priliku da se pokaju tu su ponudu odbili. 22. veljače 1943. izvedeni su pred sud, te osuđeni na smrtnu kaznu. S obzirom da su svi suci bili Hitlerovi i Himmlerovi namještenici, drugog scenarija nije bilo- cijeli je postupak u samom startu bio namješten. (Butler, 1993.) Hans i Sophie Scholl, te Christoph Probst odvedeni su u zatvor Stadelheim, gdje su smaknuti odsjecanjem glave. Ostali članovi Bijele ruže, a među njima i profesor Huber koji je ostao bez svih svojih titula, ubrzo su doživjeli istu sudbinu.

Njemačka se vojska nikada nije oporavila od izgubljene bitke za Staljingrad, te je od tada Njemačka počela nizati brojne vojne poraze koji su u konačnici doveli do kraja rata i konačnog sloma Trećeg Reicha.

6. KRAJ RATA I GESTAPA

Od svih osoba značajnih za Gestapo koje sam naveo, jedino Rinhard Heydrich nije dočekaio kraj rata. Ubijen je u proljeće 1942. u Pragu. 6. svibnja 1945. godine general Jodl potpisao je kapitulaciju Njemačke u prisustvu američkog generala Eisenhowera. 7. svibnja Njemačka je službeno kapitulirala, a 8. svibnja Saveznici su prihvatili bezuvjetnu kapitulaciju. Tim su činom prestale djelovati brojne institucije Trećeg Reicha, a među njima i RSHA, SD, Kripo, te Gestapo. Hermann Göring predao se savezničkim snagama još i prije kapitulacije. Suđeno mu je u 'nirnberškim procesima' gdje je osuđen za zavjeru, ratne zločine, te zločine protiv čovječnosti. Prije smaknuća izvršio je samoubojstvo 1946.

Reichsführer SS Heinrich Himmler pokušao je pobjeći još prije kapitulacije pod lažnim identitetom. Od bijesa Hitler je dao uhititi Himmlerovog zamjenika u SS-u Hermanna Fegeleina, nakon čega je poslan Heinrichu Mülleru na ispitivanje. Fegelein, inače šogor Hitlerove ljubavnice Eve Braun, smaknut je i postoji mogućnost da je on bio posljednja žrtva Gestapovog terora u povijesti (Butler, 1993.) Himmler je prepoznat i uhićen od Saveznika. U zatočeništvu je izvršio samoubojstvo prije ispitivanja. Heinrich Müller, šef Gestapa, nestao je, te mu nikada nije pronađen trag (Butler, 1993.)

Adolf Eichmann uspio je pobjeći u Južnu Ameriku, točnije Argentinu, međutim tamo je identificiran, te uhićen od strane izraelske sigurnosne agencije 1960. godine (Knopp, 2011.) Osuđen je za ratne zločine i zločine protiv Židova, te obješen u Izraelu 1962. godine (Knopp, 2011.) Ernst Kaltenbrunner pokušao je pobjeći prije kraja rata, no ubrzo je uhvaćen, te mu je suđeno u Nirnbergu. Osuđen je za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti i obješen 1946. godine. Većina su dokumenata i papira koje su posjedovali SD i Gestapo uništeni prije kraja rata, te je zbog toga nemoguće znati cjelokupan popis zločina koje su agencije počinile.

7. ZAKLJUČAK

Tajna državna policija, tj. Gestapo bila je povezana s mnogim drugim agencijama i policijama unutar Trećeg Reicha. To je bila svojevrsna mreža organiziranog terora koji su zajedno provodili Gestapo, SD, Kripo, SS, te mnogi drugi akteri nacističke Njemačke. Göring, Himmler, Heydrich i mnogi drugi pokretali su taj nezaustavljivi stroj terora koji je 'progutao' gotovo cijelu Europu. Ubijanjem visokih časnika SA, Gestapo se istaknuo po svojoj okrutnosti. Bili su nemilosrdni prema vlastitim ljudima iako su neki od njih imali zasluge dovođenja nacista na vlast. Time je 'Noć dugih noževa' postala jedna od najzlokobnijih događaja u nacističkoj povijesti. Nadalje je 'Kristalna noć' prikazala uvod u zločine koje će nacisti počinjavati nad Židovima, te genocidu koji se spremao. U sve je to ponovno bio upleten Gestapo koji je pripremio imena Židova, te dao označiti njihove kuće, radnje i trgovine. Uz pomoć njega, SS nije imao težak posao pri uništavanju židovskih kuća, te privođenju imućnijih Židova. Uhićivanje i kasnije smaknuće pripadnika 'Bijele ruže' pokazalo je kakav su odnos nacisti i Gestapo imali s antifašistima. Među ubijenima su također bili mladi studenti koji bi upravljali Reichom u budućnosti.

Antikomunistička osnova Göringovog Gestapa bila je svojevrsni početak i uvod u nasilje i teror koji će kasnije Gestapo provoditi. Himmlerovim preuzimanjem Gestapa te ostatka sigurnosne policije, Gestapo je postao zlokobna organizacija koje se i danas mnoge njezine preživjele žrtve s strahom prisjećaju. Himmlerovim utjecajem okoristio se Rinhard Heydrich, mladi časnik koji je ubrzo dobio iznimno bitne i jake funkcije. Može se reći da je bio nemilosrdniji od svih prije navedenih. Nije imao granice u nasilju kojeg je provodio kroz SD, a kasnije i RSHA koji je ujedno uključivao i Gestapo. Njegovim je ubojstvom taj projekt terora i straha nastavio Ernst Kaltenbrunner, austrijski SS-ovac koji je kraj rata dočekao na čelu RSHA, te mu još dodatno povećao ovlasti. Gestapo svojom kompleksnošću nije napadao samo Židove, već i pripadnike ostalih religija, te neprijatelje poput liberala, komunista, pacifista i ostalih koji nisu odgovarali standardima Reicha. Nacionalsocijalizam je dugih 12 godina držao Njemačku i njezine građane u šaci, isto kao što je fašizam držao Italiju do 1943. godine. Usprkos tome što su to bili zločinački režimi koji su uništili mnoge živote, u periodu svog nastanka bili su logičan izbor. Liberalizam, kapitalizam i moderna zakazali su u Njemačkoj i Italiji koje su se našle u lošim gospodarskim i političkim situacijama nakon kraja Prvog svjetskog rata.

Fašizam tj. nacionalsocijalizam ponudili su utjehu i nadu ljudima ogorčenim na kapitalizam i liberalizam, te uz njih i socijalizam. Mussolinijevim 'maršem na Rim' uspostavljena je prva fašistička država u povijesti. Hitlerova Njemačka nije uspostavljena takvim nasilnim putevima, već izbornim procesima i konačnom izbornom pobjedom nacista 1933. Smrću predsjednika Hindenburga Hitler je preuzeo i predsjedničku funkciju uz kancelarsku, te ih spojio u poziciju Führera. (Butler, 1993.) Time je zavladao nacionalsocijalizam u Njemačkoj. Navedena su dva režima bili saveznici i prije Drugog svjetskog rata, najkrvavijeg rata u povijesti ne samo zbog vojnih, već i zbog civilnih žrtava.

LITERATURA

- Butler, Rupert (1993) *An Illustrated History of the Gestapo*. Osceola: Motorbooks International (Ljubljana: Ljudske pravice)
- Cipek, Tihomir (2015) *Nacija, diktature, Europa*. Zagreb: Politička kultura
- Friedrich C. J., Brzezinski Z. K. (1965) *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Cambridge
- Knopp, Guido (2011) *Hitlerovi zločinci: pogubitelji i izvršitelji*. Zagreb: Profil International
- Manwell, Roger (1977) *Gestapo*. Zagreb: Alfa
- Merkel, Wolfgang (2011) *Transformacija političkih sustava*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti
- Neumann, Franz (1992) *Demokratska i autoritarna država- studije o političkoj i pravnoj teoriji*. Zagreb: Biblioteka Naprijed
- Neumann, Franz (2012) *Behemot: struktura i praksa nacionalsocijalizma 1933.- 1944.* Zagreb: Disput
- Paxton, Robert (2012) *Anatomija fašizma*. Zagreb: Tim Press
- Prpić Ivan, Puhovski Žarko, Uzelac Maja (1990) *Leksikon temeljnih pojmova politike*. Zagreb: Školska knjiga
- Sternhell, Zeev (2006) *Fašizam*. u Freedon, Michael (2006) *Političke ideologije*. Zagreb: Algoritam

LINKOVI

<http://www.historylearningsite.co.uk/world-war-two/holocaust-index/ernst-kaltenbrunner/>

(pristupljeno 13. srpanj 2017.)

http://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206461.pdf (pristupljeno 15. srpanj 2017.)

http://www.demokratiezentrum.org/fileadmin/media/img/Gedenktage/GO_7.3_USHMM.pdf
(pristupljeno 15. srpanj 2017.)

<http://www.wiesenthal.com/atf/cf/%7BD8D8%7D/KRISTALLNACHT.PDF> (pristupljeno 15. srpanj 2017.)

<http://www.bls.org/downloads/MFL/White%20Rose.pdf> (pristupljeno 16. srpanj 2017.)

SAŽETAK

Gestapo ili tajna državna policija provodila je teror kroz Europu 1930-ih i 1940-ih. Iz tog razloga istraživanje je napisano kako bi analiziralo teror, strukturu i djelovanje Gestapa u kontekstu Trećeg Reicha i unutar tri studije slučaja: ‘Noći dugih noževa’, ‘Kristalnoj noći’, te terorom nad pripadnicima ‘Bijele ruže’. Uz literaturu vezanu uz te teme, donosi se preglednija i detaljnija slika o strukturi i djelovanju Gestapa, te kako se na Gestapo ne može gledati bez promatranja drugih faktora koji su djelovali uz njega npr. SD, SS ili RSHA.

Ključne riječi: Gestapo, SD, SS, Treći Reich, teror, nacionalsocijalizam

